

הלכתא למשיחא בדרה היומי

מסכת יומא

תוכן

- א. מערב עד בקר תן לה מדתה שתהא דולקת והולכת כל הלילה מערב ועד בקר.....1
- ב. הביאו לו את התמיד קרצו ומרק אחר שחיטה על ידו נכנס להקטיר את הקטורת ולהיטיב את הנרות.....2
- ג. הוזה ממנו אחת למעלה ושבע למטה כמצליף.....2
- ד. הוזה ממנו על טהרו של מזבח שבע פעמים.....2
- ה. עולה טעונה יסוד וקרן דרומית מזרחית לא הוזה ליה יסוד.....2
- ו. ארבע לשכות היו לבית המוקד כקטוניות הפתוחות לטרקלין שתיים בקודש ושתיים בחול וראשי פספסין מבדילין בין קודש לחול.....4

דף טו.

א. מערב עד בקר תן לה מדתה שתהא דולקת והולכת כל הלילה מערב ועד בקר

כבר התבאר בפסחים דף נט. שנאמר בפרשת תצוה¹ "באהל מועד מחוץ לפרכת אשר על העדות יערוך אותו אהרן ובניו מערב עד בקר לפני ה' חוקת עולם לדורותם מאת בני ישראל", וכן בסוף אמור כתיב "צו את בני ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד וגו' יערוך אותו אהרן מערב עד בוקר לפני ד' תמיד" וגו'. נצטוו בזה הכהנים להדליק בכל יום שבעה נרות במנורה שבמקדש².

ומצוה לתת בה שמן, וכמה שמן הוא נותן לכל נר³, חצי לוג שמן שנאמר מערב עד בקר תן לו כמדה שיהיה דולק מערב עד בקר. ושיערו חכמים שזה השעור יספיק בלילי טבת הארוכים⁴. ובלילות הקיץ י"א שאם דלק שעה או שעתיים בבוקר אין בכך כלום⁵.

¹ שמות כז כא.

² רמב"ם ספר המצוות עשה כה

³ רמב"ם הלכות תמידין ומוספין פרק ג הלכה יא

⁴ הינוך צח

⁵ רש"י שבת כב: ד"ה כמדת, הרא"ם שם בפ' תצוה, מהר"י קורקוס על הרמב"ם כאן, ושו"ת רשב"א המובא להלן.

הַלְכָתָא לְמִשְׁיחָא בְדַף הַיּוֹמִי

מסכת יומא

כך הוא סדרן של דברים בערב מדליקים שבעת הנרות, ואם היו דלוקים מכבם ומדליקם, דכתיב "ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבים". מכאן⁶ אנו למידן ג"כ שאם כבתה אינו זקוק להן להדליקן עד הערב, כלומר שבאם דלקו ע"י נס כל היום טוב, ואם לאו אינו זקוק להדליקן ביום, שאלו כן, היה נותן בהם שמן כדי מדת יום ומדת לילה שהתורה לא תסמוך על הנס. ובגר מערבי בלבד הוא שהקפידה תורה להיות דולק והולך תמיד דכתיב לפני ד' תמיד אותו שלפני ד' יהיה תמיד, כדתניא בספרי לפני ד' תמיד שיהא נר מערבי תדיר שממנו מדליק את המנורה בין הערבים.

ו"א שמלבד הנר המערבי אם מצאן דולקים בבוקר מכבם ומדשנם ומשאירם כך עד שמדליקם בערב⁷. ולפי קצור הלילות היו עושין הפתילות גסות שלא ישאר מן השמן כלל למחר⁸, כלומר שבקיץ היו עושים פתילות גסות שיכלה השמן מהר ובחורף פתילות דקות שיכלה לאט.

ב. הביאו לו את התמיד קרצו ומרק אחר שחיטה על ידו נכנס להקטיר את הקטורת ולהיטיב את הנרות

יבואר בעזהי"ת להלן דף לא:

ג. הזה ממנו אחת למעלה ושבע למטה כמצליף

יבואר בעזהי"ת להלן דף נג: – נד:

ד. הזה ממנו על טהרו של מזבח שבע פעמים

יבואר בעזהי"ת להלן דף נח:

דף טו:

ה. עולה טעונה יסוד וקרן דרומית מזרחית לא הוה ליה יסוד

⁶ הרשב"א ז"ל בתשו' סי' שט ועיין תו"ט תמיד ג ט שכתב שעיין זה דעת רש"י בפ' שתי מדות דף פ"ה ובפי' התורה נראה כדעת האחרונים. וכן נראה דעת הראב"ד בפ"ב מה' עיי"כ. וכן דעת אונקלוס. דלא כרמב"ם שיש לו שיטה אחרת לגמרי בזה ועיין בערוך השולחן העתיד הלכות תמידין ומוספין סימן קו סעיף ג שפי' בדעת הרמב"ם שאם כבו צריך להדליקם בבוקר, והוסיף שלדעת הרמב"ם מצוה בבוקר לדשנם ולהטיבם גם אם מצאם דלוקים כלומר אם המה דולקים יתקנם מעט מהאפר ובהגבהת הפתילה אלא אם כבו ידליקו אחרים, ⁷ הר"ב והמפרש תמיד ג ט, וברש"י עה"ת פ' תצוה שם כתב "ואם יותר אין בכך כלום" ופי' הרא"ם "כגון בלילות הקצרים הנותר מהשמן יהא דולק והולך גם ביום, ואין בכך כלום". אך ברש"י רש"י יומא דף טו. ד"ה תן לה "ואם יותר בקצרה יותר" משמע שהכונה אם יותר מהשמן אחר שכבה יותר, ובמנחות פט. ד"ה ושיערו כתב רש"י פ' ראשון "וכן נותן אפילו בליל קצר ומה שנשתיר בבוקר זורק לחוץ" ועל זה הקשו בעלי התוס' בחומש שם שלא מסתבר שיזרקו שמן הנותר.

⁸ בירושלמי יומא פ"ב ה"ב, רש"י מנחות פט. שם בפ' השני ותוס' שם ד"ה ושיערו, בעלי התוס' על התורה פ' תצוה שם.

הלכתא למשיחא בדרה היומי

מסכת יומא

כבר התבאר לעיל יד: שאינו רשאי לזרוק את דם העולה האשם והשלמים בקרן מזרחית דרומית ובמערבית צפונית משום שלא היה בהם יסוד, והרי עולה טעון סביב וטעון יסוד.

וכדי להבין נבאר שכך מעשה המזבח⁹. מביא דפוס – תבנית מרובע עשוי מד' קרשים, שיהיה אורך ורוחב הדפוס ל"ב על ל"ב אמה¹⁰, וגובה דפנות הדפוס ה' טפחים¹¹. ומעמיד הדפוס במקום שרוצה לבנות המזבח.

ומביא עוד ב' קורות, שאורך כל קורה ל"א אמה וטפח, ורחבו ועביון ה' ה' טפחים, ומחבר אלו ב' הקורות יחד בפניה, כמין ר', ומניחן כך בתוך הדפוס הראשון בזוית מזרחית דרומית, כדי שכשישפוך אח"כ סיד הממוחה לתוך הדפוס, יעכבו ב' הקורות הללו שלא יבא הסיד הממוחה במקומן. וזה כדי שלא יהא במקום הקורות יסוד כזה.

ואח"כ מניח תוך הדפוס הנ"ל אבנים גדולות וקטנות שלימות וחלקות¹², בלי שום פגימה בהן כחגירת צפורן. ואח"כ ממחה יחד סיד, וזפת, וקוניא – עופרת מהותך. ומערבין ג' מינין אלו יחד יפה יפה¹³, ושופכן על האבנים שבתוך הדפוס, עד שיתמלא הדפוס. וכשנתיבשו היטב, מסיר הדפוס עם הקורות הנ"ל שהניח בסזוית. ונמצא שנשאר בנוי כולו מקשה א' שארכו בצפון ובמערב ל"ב ל"ב אמה, ואורך מזרח ודרום רק ל' אמה וב' טפחים ל' אמה וב' טפחים, וגובה כל הבניין ה' טפחים. כזה.

⁹ כל זה מ תפארת ישראל יבין מסכת מידות פרק ג משנה א

¹⁰ של ו' טפחים

¹¹ רק אמות של גובה היסוד וגובה הקרנות, וכניסת היסוד וכניסת הסובב, כל אלה לא היו רק אמות של ה' ה' טפחים

¹² כך כתב הרמב"ם בפ"ב הט"ז מבחירה וש"ס זבחים דנ"ד א'. אבל תוס' הולין (די"ח) כתבו שלא לקח רק אבנים קטנות וחלקות

¹³ ובלתי ספק, היו יודעין להפליא במלאכתן באופן שנשכח מדורינו האחרון, איך יתערבו ג' מינין אלו יחד להתקשות יחד כאבן. והרי כשיושם עופרת מהותך לתוך סיד וזפת הלחים, מיד יתקשה העופרת ויקפה לבד לגולם א', ולא יתערב עם המימיים הלחים. ותו איך לא חששו שכשיניחו אח"כ אש על המזבח, יתכו חלקי העופרת והזפת, ויתהווה המזבח פגום. אולם סוד ה' ליריאיו ובריתו להודיעם איך יערבו ג' מינין הנ"ל באופן שלא יהיו שם חששות שאמרנו. ואפשר נמי שהיה בנס שלא יותך העופרת המעורב. והרי בל"ז כ' בשלמי גבורים (פכ"ז) שהיה נס גדול במזבח החיצון יותר במזבח הזהב, דעל מזבח החיצון היו ג' מערכות גדולות ועצומות, ואש תמיד תוקד עליו, והכהנים גורפין עליהן במגרפות וצנורות יומם ולילה, ואיך לא יפגמו האבנים עי"ז ויפסלו. אלא שהיה בנס, ה"נ שלא יותך העופרת נס היה. ומד"ט לא השיב להו בכלל ניסי דבראי שנעשו בביהמ"ק (כיומא דכ"א א'). מדהו ניסי דקביעי תמיד, וכדמשני התם על קו' אחריתא יע"ש.

הַלְכָתָא לְמִשְׁיחָא בְדֵף הַיּוֹמִי

מסכת יומא

אח"כ חוזר ומעמיד על בניין התחתון הזה דפוס שני, שארכו ורחבו ל' אמה וב' טפחים, וגובהו ה' אמות¹⁴, ומעמידו באופן שיהיה בניין התחתון הנ"ל בולט ברחבו בכל צד מערב וצפון ה' טפחים בכל רוח. וזאת הבליטה נקרא יסוד. וממלא גם דפוס זה באבנים, סיד, זפת, וקוניא כמעשה היסוד. וכשנתיבש, מסיר גם זה הדפוס ונמצא בנו על בניין התחתון הנ"ל שוב מקשה א', שארכו ורחבו ל' אמה וב' טפחים על ל' אמה וב' טפחים.

אח"כ חוזר ומביא דפוס שלישי שארכו ורחבו כ"ח אמה וד' טפחים בכל צד, וגובהו ג' אמות¹⁵, ומעמיד הדפוס הזה על הבניין האמצעי הנ"ל, באופן שיהיה הבניין האמצעי הנ"ל שוב בולט מתחת הדפוס הג', ה' טפחים ברוחב סביב הדפוס לכל רוח, וזאת הבליטה נקראת סובב לפי שהוא סובב ומקיף המזבח מד' רוחות. משא"כ יסוד. וממלא גם דפוס זה באבנים וכו' כמעשה היסוד וסובב. וכשנתיבש מסיר הדפוס, ונמצא שוב בנוי על ידו מקשה א' באורך ורוחב כ"ח אמה וד' טפחים בכל צד. והמזבח עולה ג' אמות והבניין העליון הזה נקרא מזבח.

אח"כ מביא ד' דפוסין, שארכו ורחבו ו' טפחים על ו' טפחים, וגבהו ה' טפחים. ומעמיד בכל זווית מזבח בקצת רחוק מהזווית דפוס א' מהד' דפוסין, ומעמיד באמצע כל דפוס קורה קטנה מרובעת, אשר גבהו ה' טפחים, ומשים תוך כל דפוס מד' דפוסין הנ"ל, סביב להעץ המרובה שעומד באמצע כל אחד מהן, אבנים וסיד וכו' כמעשה גוף המזבח. וכשנתיבשו, מסיר גם אלו הדפוסים, ונמצא שיהיה על גגו של מזבח, בכל זווית בולט מרובע של ו' עלו' טפחים וגבהו ה' טפחים והוא חלול באמצע. ואותן ד' הבליטות שבד' זווית המזבח על גגו, נקראים קרנות המזבח. נמצא שגבהו של כל המזבח עם גובה הקרנות, י' אמות.

וחוזר ובונה בעד דרום של מזבח כמין גשר משופע, אטום מתחתיו מאבנים וסיד וכו' כמעשה המזבח, ואורך הגשר ההוא ל"ב אמה ורחבו ט"ז אמה. ובונה באמצע צד דרום של גגו של המזבח. כדי שיהיה המזבח בולט למזרח ולמערב של הגשר ח' אמות לכל רוח, וזאת הגשר נקראת כבש.

ו. ארבע לשכות היו לבית המוקד כקטוניות הפתוחות

לטרקלין שתיים בקודש ושתיים בחול וראשי פספסין

מבדילין בין קודש לחול

בית גדול בממדי¹⁶ היה בעד העזרה בצפונה מבחוץ, בין העזרה והחיל, והיה מקורה עם גג עגול ככיפה¹⁷, ובתוכו היה מוקף רובדין של אבן של אבנים סמוך להכתלים ויוצאים כעין אצטבאות וזקני בית אב היו ישינים

¹⁴ וכל האמות של דפוס זה בת ו' טפחים

¹⁵ וכל האמות של דפוס זה ג"כ היו בת ו' טפחים

¹⁶ רמב"ם הלכות בית הבחירה פרק ה הלכה ט - י, ובפ"י המשניות מידות א ו, ערוך השולחן העתיד הלכות בית המקדש סימן יא סעיף יז

¹⁷ אך עיין במפרש ריש תמיד ובשושנים לדוד שם שפי' בדרך אחר.

הַלְנָתָא לְמִשְׁיחָא בְדֵף הַיּוּמִי

מסכת יומא

שם והוא היה נקרא בית המוקד, מפני שהיו בו מדורות אש שהכהנים שהולכים יחיפים על הרצפות של אבנים ונצטננו יתחממו שם.

ושני פתחים היו לו אחד פתוח לעזרה ואחד פתוח לחיל. י"א¹⁸ שהיה בנוי מארבע לשכות, שתיים שפתחיהם לקודש¹⁹, ולפיכך הם קודש²⁰. ושתיים שפתחיהם לחול, ולפיכך הם חול. וי"א²¹ שהיה אולם גדול שהיו בו ארבע לשכות בארבע זוויתיו, שפתוחות לתוכו כחדרים שפתוחים לאולם, שתיים בקודש ושתיים בחול, שקצתו בנוי בתוך העזרה המקודשת ומקצתו בחול²²,

ראשי פספסין היו מברילין בין הקדש והחול. י"א²³ שראשי קורות יוצאים מן הכותל עד המקום שהוא קודש²⁴, כדי לדעת איזה קודש ואיזה חול ולאכול קדשים בקודש. וי"א²⁵ שמחיצה קטנה מנוקבת נקבים קטנים היתה, עשויה מאבן או מתכת.

¹⁸ שימת הרמב"ם שם וכמש"כ בערוה"ש העתיד שם יח וכן נראה שהרי לא הזכיר הרמב"ם כלל "כקיסונות פתוחות לטרקלין" במשנה מידות שם.

¹⁹ כך פי' בערוה"ש העתיד שם, אך במעשי למלך כתב שהקדישום ובכך נהיו קודש.

²⁰ דמדברי הרמב"ם מוכח שבית המוקד לא הי' בנוי ממנו כלל בעזרה אלא הי' בצד העזרה והיינו דאין גורם במתנית' דמדות שתיים בקודש ושתיים בחול דמזה משמע כפירש"י אלא הי' גורם שתיים קודש ושתיים חול כנראה מלשונו בדיוק ונראה שהכריח רבינו כך שבית המוקד לא הי' בנוי כלל בעזרה משום דקתני דמוקף רובדים של אבן וזקני בית אב ישנים שם ואי הוה חצון בעזרה איך הי' ישנים הא אפי' ישיבה אסור בעזרה. מעשי למלך על הרמב"ם שם

²¹ כך ביארו מפרשי המשנה שם וז"ל הרמב"ם בפ"י המשניות "והיה בארבע פנותיו ארבע לשכות אלו דומים לחדרי השינה שעושים בארמונות, שהם בית קמן בתוך בית גדול והוא אמרו כקיסונות פתוחות לטרקלין".

²² דפירש"י ביומא פ"ק דף ט"ו ושתיים בקודש ושתיים בחול של בית המוקד מקצתה בנוי בתוך עזרה מקודשת ומקצתו בחול, וכן בר"ב במשנה שם אך עיין במלאכת שלמה שם "פי' הרב ר' שמעיה ז"ל בית המוקד היה כלו בחול שכן זקני בית אב ישנים שם אלא הלשכות שלו חציין בקודש וחציין בחול"

²³ ולא במקום הקדש. משום איסור דלא תטע וגו' כל עין אצל מזבח. ר"ב ותויו"ט שם

²⁴ ובתפארת ישראל שם פי' ראשי קורות שרחכות כפיסת היד יוצאות מזה ומזה בכותלי מזרח ומערב באמצע הכותל מן התקרה עד הרצפה, להבדיל בין גבול הקודש לחול, שד' לשכות שהיו בו, היו ב' בקודש וב' בחול, ואם כן היה הרווח שבבית המוקד החצי שבולט לחיל חול, ולהכי היה צריך היכר שם כדי לידע עד היכן אסור לישב ועד היכן אוכלין ק"ק.

²⁵ פי' המשניות לרמב"ם שם וז"ל "שמחיצה קטנה מנוקבת נקבים קטנים, יש שעושים אותו מן הקנים ונקרא אצל ההמון "אלמכעב", ופעמים עושין אותו מעץ והוא הנקרא אצלנו "אלשבאך", ויש שעושין אותו מבנין כפי אותה הצורה, ומאיזה דבר שיהיה נקרא פסיפס, ולא אצטרך לפרש שם זה פעם אחרת במה שיבא לפנינו". ועיין במעשי למלך שפלפל בדעת הרמב"ם איך עשו פסיפין של עץ הרי אסור עץ בכל שטח הר הבית לדעת הרמב"ם. אך לפי המשניות אין צריך לזה ושור"ר שכ"כ בשושנים לדוד.